

INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY JIHATLARI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Psixologiya

yo'nalishi 112PS- guruh talabasi

Eshmurodova Mushtariy Jo'rabek qizi

mushtariy2567gmail.com

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Psixologiya

yo'nalishi 112PS- guruh talabasi

Astatanaqulova Moxinur Baxrom qizi

AstanaqulovaMoxinurb12003860@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim tizimining nazariy-metodologik asoslari, uni tashkil etishning psixologik-pedagogik tamoyillari hamda ta'lim jarayonida maxsus ehtiyojga ega bolalarning ijtimoiy integratsiyasi masalalari yoritilgan. Shuningdek, inklyuziv ta'limni amalga oshirishda pedagogning kasbiy kompetensiyasi va metodik yondashuvlarning ilmiy asoslari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, integratsiya, pedagogik yondashuv, maxsus ehtiyoj, differensial ta'lim, adaptiv muhit, psixologik qo'llab-quvvatlash.*

Kirish. XXI asr ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri — inson huquqlari va teng imkoniyatlar tamoyillariga asoslangan inklyuziv ta'limni rivojlantirishdir. Inklyuziv ta'lim — bu har bir bolaga, uning jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy holatidan qat'i nazar, ta'lim olish huquqini kafolatlaydigan jarayondir. UNESCO (1994) tomonidan qabul qilingan “Salamanka deklaratsiyasi”da ta'kidlanganidek, har bir ta'lim muassasasi barcha bolalar

uchun ochiq bo'lishi, ularning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda moslashuvchan ta'lim muhitini yaratishi zarur.

Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari. Inklyuziv ta'lim g'oyasi bir necha ilmiy paradigmalarga tayanadi:

1. Gumanistik paradigma – shaxsning individual qadr-qimmati, rivojlanish huquqi va ijtimoiy faolligini asosiy qadriyat sifatida e'tirof etadi.

2. Sotsiokultural yondashuv (L.S. Vygotskiy) – bola rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirda kechishini, shu sababli nogironligi bo'lgan bolalar uchun ham ijtimoiy o'rganish sharoitini yaratish muhimligini ta'kidlaydi.

3. Konstruktivistik nazariya – har bir o'quvchi bilimni faol ravishda o'zlashtiruvchi subyekt sifatida qaraladi; bu esa ta'lim jarayonini individualizatsiya qilishni talab etadi.

4. Sistemali faoliyat yondashuvi (A.N. Leontyev) – ta'lim jarayonida bolaning psixik faoliyati, motivlari va faol ishtiroki asosiy omil sifatida talqin etiladi.

Mazkur yondashuvlar asosida inklyuziv ta'limning asosiy nazariy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Tenglik va adolat tamoyili;

Individual yondashuv tamoyili;

Ijtimoiy integratsiya va hamkorlik tamoyili;

Moslashuvchan o'qitish tizimi tamoyili;

Psixologik qo'llab-quvvatlash tamoyili.

Inklyuziv ta'limning metodik asoslari

Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun metodik yondashuvlar quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Differensial va individual ta'lim metodikasi.

O'quvchilarning imkoniyatlari, bilish sur'ati, psixologik holati va qiziqishlarini hisobga olib, moslashtirilgan o'quv dasturlari qo'llaniladi.

2. Kooperativ (hamkorlikda o'qitish) metodlari.

Guruhli o'qitish, o'zaro yordam mexanizmlarini joriy etish orqali sog'lom va nogiron o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy hamkorlik shakllantiriladi.

3. Multimodal ta'lim texnologiyalari.

Audio, vizual, taktil vositalardan foydalanish orqali har xil sezgi kanallarini faollashtiruvchi metodlar tatbiq etiladi.

4. Adaptiv o'quv muhiti yaratish.

O'quv xonalari, jihozlar va o'qitish vositalari maxsus ehtiyojga ega bolalarning fiziologik imkoniyatlariga moslashtiriladi.

5. Psixologik-pedagogik monitoring.

Bola rivojlanish dinamikasini doimiy tahlil qilish, psixodagnostik usullar orqali individual yutuq va qiyinchiliklarni aniqlash jarayoni yo'lga qo'yiladi.

Pedagogning roli va kompetensiyasi. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati, avvalo, pedagogning kasbiy kompetensiyasi, emosional yetukligi va inklyuziv madaniyati darajasiga bog'liq. O'qituvchi quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim:

maxsus pedagogika va psixologiya bo'yicha nazariy bilimlar;
empatiya, tolerantlik va muloqot madaniyati;
o'quvchilarning individual rivojlanish xaritasini tuzish malakasi;
interaktiv va multimodal o'qitish usullarini qo'llay olish qobiliyati.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim — bu nafaqat maxsus ehtiyojga ega bolalarga ta'lim berish tizimi, balki jamiyatning insonparvarlik darajasini ifodalovchi ijtimoiy hodisadir. Uning nazariy asoslari gumanistik, sotsiokultural va konstruktivistik yondashuvlarga tayanadi, metodik asoslari esa individual, differensial va kooperativ o'qitish uslublari bilan uyg'unlashadi. Shu boisdan, inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish uchun pedagoglar, psixologlar va ota-onalar

o'rtasidagi hamkorlik, shuningdek, davlat darajasida qo'llab-quvvatlovchi siyosiy va huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. – Paris, 1994.
2. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
3. Florian, L. (2014). What counts as evidence of inclusive education? European Journal of Special Needs Education.
4. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Xodjayeva, N., Jo'rayev, M. Inklyuziv ta'lim metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.